

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap

Pasen 2025

Vernieuwing

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap

29^e jaargang nr. 2, Pasen 2025

Inhoud

Thema: Vernieuwing

De nieuwe mens,
vernieuwing van jezelf 3

Een eeuw oud – en toch nieuw? 6

Hoe beleef jij religieuze vernieuwing? 10

Lijdens- en Paastijd

Overeind komen 15

Op de groei – opvoeding

Weer als nieuw 18

– De kracht van repareren 18

Onder de zon – jongeren

Ik weet dat het er is 21

Internationaal jongerenfestival Polen 24

Boeken

De brandende vraag 25

Uit ons bewindsgebied

Van de bewindsdrager 26

Impressie van de Waakgroependag 26

Bezoek uit Rusland 27

Internationaal

Over de grenzen 29

Allerlei

Aankondigingen 31

Gestorvenen 33

Colofon 35

Illustratie vooromslag:

'Een nieuwe dag', Christiane Lesch

Van de redactie

Een aantal maanden geleden koos de redactie als thema voor het Paasnummer: Vernieuwing. Wat we toen nog niet wisten, is dat de redactie met ingang van dit nummer twee nieuwe redactieleden rijker is: Lyanne Korf (gemeente Zutphen) die artikelen gaat schrijven; en Cathalijne Huson (gemeente Zeist) die het productieproces gaat begeleiden. Welkom allebei!

Wat we als redactie toen ook nog niet wisten, is dat we met ingang van dit nummer zijn overgestapt naar een nieuwe vormgever en drukker in de persoon van Mariëtte van Est (gemeente Meppel) van uitgeverij Nearchus CV. Heel fijn dat de productie van het blad nu in handen is van een geestverwant bedrijf.

En wat we destijds ook nog niet konden weten, was dat er onverhoopt een thema artikel zou gaan uitvallen. Ieder redactielid is toen als 'Plan B' aan mensen gaan vragen: wat houdt voor jou eigenlijk de religieuze vernieuwing van de Christengemeenschap in? Dit resulteerde in een rijke oogst aan mooie bijdragen, die als een boeket zijn samengevoegd in de slotbijdrage van het themagedeelte.

Met al deze nieuwtjes verklaar ik het Paasnummer voor geopend en wens u, lieve lezer, veel leesgenoegen.

Marianne de Nooij

Thema: Vernieuwing

In het themagedeelte van dit Paasnummer schrijft Marjolein te Pas over vernieuwing van jezelf door sterfprocessen heen. Het woord 'vernieuwing' maakt deel uit van de naam van onze beweging; Bastiaan Baan kijkt naar de vernieuwingsimpulsen zoals die leefden bij de stichting van de Christengemeenschap in 1922. Tot slot stelde de redactie zichzelf en aan anderen de vraag 'Hoe beleef jij de religieuze vernieuwing van onze beweging?'. Daar kwam een bonte hoeveelheid aan reacties op, waarvan u aan het slot van het themadeel een selectie vindt.

De nieuwe mens – Over vernieuwing van jezelf

door Marjolein te Pas (geestelijke in de gemeente Driebergen)

In het voorbijgaan zag Jezus een mens die van geboorte af blind was. (–) Hij maakte voor hem met speeksel een moddermengsel en streek het smeersel op zijn ogen. En Hij zei: Ga heen! Was je in de vijver van Siloam. Toen ging hij, waste zich, kwam terug – ziende! Buren en degenen die eerder met eigen ogen hadden gezien dat de blinde man een bedelaar was, zeiden: Is hij niet degene die zat te bedelen? Sommigen zeiden: Hij is het. Maar anderen zeiden: Nee, hij lijkt op hem. Hij zei: Ik ben het. (Johannes 9).

Het onverwacht nieuwe

In haar boek *Stirb und werde, Rosenkreuzermotive in unserer Zeit* schrijft Anna Seijdel (1933-2021) dat de mens actief toegaat naar een keerpunt, naar een omwenteling in de eigen biografie. Die vindt meestal pas plaats door plotselinge onvermijdelijke ingrepen in het leven, waar een mens voor komt te staan. De mens kan niet anders dan onder ogen zien, dat de weg die hij ging niet meer verder gaat, maar onherroepelijk tot een einde is gekomen. Op dat moment, zegt Anna Seijdel, draagt hem niets meer van wat hem tot dan toe gedragen heeft. Het komt nu helemaal aan op het eigen Ik. Hij ervaart de wereld als een

koude wereld zonder licht en zonder troost. Een volgende stap is alleen mogelijk als de mens zelf die stap zet.

Anna noemt deze ervaring: het ogenblik van beproeving. Het wordt beleefd als een 'staan voor het niets'; een uitweg is er niet. Er is geen licht, geen houvast, geen oriëntering. Het is een aanval op het ik en het vormt de grootste bedreiging ervan.

Anna stelt: Deze ervaring wordt tegenwoordig beleefd door heel veel mensen. Wat er precies gebeurt, hoe de ervaring zich concretiseert, de uiterlijke en innerlijke omstandigheden, de fasen die worden doorgemaakt, dat is zeer individueel. Het verloop hangt af van de wijze waarop de mens omgaat met datgene wat hem tegemoetkomt, hoe hij zich ertoe verhoudt. De uitkomst is open.

Het kan leiden tot een volledige biografische inzinking, die niet overwonnen wordt; zelfs dat de dood wordt gezocht. De ervaring kan ook leiden tot het onverwacht nieuwe: dat de poort van het bovenzinnelijke wordt geopend, dat van buitenaf licht en warmte op de mens toekomen en in hem, in zijn kerker, binnendringen. Het beleefde kan tot een onvergelykbare sterking leiden van het Ik. Anna Seijdel schrijft dat Christian Rosenkreutz (14^e, 15^e eeuw) zelf deze beproeving heeft ondergaan. Mensen die het beschrevene in deze tijd doormaken, mogen zich door hem begeleid weten. De ervaring voert door de dood, door de vernietiging van alle menselijke illusies heen, naar een nieuw worden. Rudolf Steiner beschrijft zelfs dat ervaringen die begeleid worden door de beleving van volledige uitzichtloosheid, sinds de 20^e eeuw kunnen leiden tot de ontmoeting met de etherische Christus.

Stappen zetten

Dat in deze tijd veel mensen een dergelijke ervaring van niet weten hoe verder, van geen uitweg meer weten, van uitzichtloosheid ondergaan, dat wordt bevestigd door de verhalen van crises die ik dagelijks lees en hoor. Dat een biografische crisis een stervensproces is, inclusief leed, verdriet en rouw om wat niet meer is en kan, dat blijkt uit de diepe, innerlijke worsteling waarover mensen soms durven te schrijven of vertellen en door wat ik ook zelf enkele jaren geleden heb meegemaakt.

Naar mijn gevoel stopte van het ene op het andere moment alles wat voor mij tot dan toe van belang was geweest. Werken ging niet meer. Ik kon mij niet meer concentreren, de kleinste activiteit of ontmoeting vermoeide mij dusdanig dat ik er dagen van moest bijkomen, de toekomst werd een groot onzeker zwart gat. Ik voelde mij alleen, kwetsbaar, naakt en blind.

Wat mij hielp was letterlijk stappen zetten: wandelen in de duinen en langs de zee, weer of geen weer, elke dag op ongeveer dezelfde tijd. Het ritme van het lopen in zon, regen en storm gaf houvast en bracht rust in mijn lijf en mijn gedachten en gevoelens kwamen enigszins tot rust.

Wanneer precies weet ik niet meer, het zat er al een tijdje aan te komen, geloof ik, maar er kwam een moment dat ik besepte dat het mij beter ging. Niet meer zoals voor de crisis, maar toch. Langzaam ging ik werkelijk vooruit, kon ik meer aan.

Aan de gemeente schreef ik in die tijd: 'Ik voel dat ik anders word en merk dat ik met andere ogen mag leren kijken en ook met andere oren leer luisteren. Alles wordt nieuw. In het beeld van een uitkomende vlinder ben ik in het stadium beland van een vlindertje dat los van de pop op een tak voor het eerst de voelsprietten uitstrekt om op nieuwe wijze de wereld te leren kennen en op te zuigen.'

De genezing van de blindgeborene, Russische icoon

Helen

Eens schreef ik in het boek *Het credo van de Christengemeenschap* naar aanleiding van de zin 'Door hem kan de helende Geest werken': "Helen is een actief proces van genezing, een weg tot geleidelijk herstel. Herstellen is met kracht werken in schijnbare rust. Het kost veel moeite, energie en geduld, want je kunt het niet afdwingen. De tijd moet ruimte krijgen. Het kan gepaard gaan met worsteling en crisis, met tranen en teleurstelling om het 'nog niet'. De realiteit kan hard zijn. Vooruitgang schemert pas geleidelijk door. Helen gaat meestal anders dan verwacht. Je wordt niet meer zoals vroeger. Je groeit naar een vernieuwd mens zijn. Je blik wordt anders. Alles en iedereen staat in een ander licht. Zelfs je herinnering beleef je vanuit een ander perspectief. Soms kost het moeite om je hernieuwd worden te accepteren, want de consequenties voor je denken, voelen en willen zijn groot. Helen doe je in relatie met de Ander, die in het duister jou tegemoet wil komen. De ander is degene die nabij wil zijn, ook al gaat het nog

Duinviooltjes

niet goed met je, ook al voel je je nog beroerd. Helen heeft zowel met wil als met overgave te maken. Het oude maakt ruimte voor het nieuwe. De wil om te helen ervaar ik als geestkracht; het vermogen om te helen als een geschenk." Het was bijzonder datgene wat ik in 1999 opschreef jaren later tussen december 2020 en 2022 aan den lijve te beleven.

Ziende worden

Ik merkte dat ik tijdens mijn dagelijkse wandelingen meer om mij heen begon te kijken; dat ik, blinde, meer ziende werd. Wat mij te midden van een zich verhar-

dende wereld tegemoetkwam aan licht en warmte, verraste mij. Ik herinnerde mij de woorden in Johannes 9 over de blinde die ziende werd. Zou iemand mij als het ware in een onbewaakt ogenblik een helend moddermengsel op de oogleden hebben gelegd? Ik heb zo mijn vermoeden, want op een zeker moment voelde ik mij begeleid en gesteund. Vaak liep ik tussen Scheveningen en de Wassenaarse Slag door natuurgebied Meijndel met zijn duinen en meren en keek mijn ogen uit. Het is daar zo ongelofelijk mooi. Mensen kwam ik nauwelijks tegen, wel ruig bonte koeien die mij verbaasd aan- en nastaarden. Eens dook er via een zandpad een duin op en zag ik plotseling zoiets wonderschoons. Het benam me voor een ogenblik de adem en ontroerde me, zoals zoveel mij toen ontroerde vanwege het nieuw mogen zien en de diepere betekenis dat het schouwspel voor mij had. De witte zandduin, waar nauwelijks iets groeien wil, bleek helemaal bedekt met minuscule violette duinviooltjes. Over het witte zand hing van boven naar beneden een zacht paarse gloed. Op mijn knieën heb ik ze bewonderd. Zo klein waren ze, zo ogenschijnlijk kwetsbaar, maar zo krachtig! Daar, waar ik niets verwachtte, in de kale zandgrond, wilde iets worden, iets groeien, iets bloeien. Het was als een belofte, een boodschap en voor mij een geschenk uit de hemel.

Een eeuw oud – en toch nieuw?

door Bastiaan Baan (geestelijke in de gemeente Zeist)

Het motto van onze Christengemeenschap 'Beweging tot religieuze vernieuwing' roept bij menig tijdgenoot vragen op. Op het eerste gezicht lijkt het alsof er in de eeuw die achter ons ligt niets nieuws onder de zon is. Wellicht konden de stichters honderd jaar geleden nog denken dat ze de voortrekkers waren van een ongekend nieuw initiatief, maar wat is er intussen veranderd? Is niet alles bij het oude gebleven?

Om deze vraag te beantwoorden moeten we terug naar het begin. Wat bezielde dit handjevol jonge, pas gewijde priesters? Met welke opdracht begonnen zij hun 'kinderkruistocht'? Zo noemde één van hen, Rudolf Frieling, het onbeholpen begin van hun werk.

Meerdere van hen waren inderdaad rijkelijk naïef in hun jeugdige overmoed. Zo had Heinrich Ogilvie, die bij de stichting in Nederland een beslissende rol speelde, de voorstelling van een 'alomvattende culturele revolutie', die deze beweging teweeg zou brengen: religieuze vernieuwing als kiem voor radicale vernieuwing op alle gebieden van het leven. In een laatste interview dat hij op 87-jarige leeftijd gaf ⁽¹⁾, moest hij constateren dat daar niet veel van terecht was gekomen. Desondanks had hij zijn hoop gevestigd op de toekomst, die vroeg of laat deze droom in vervulling zou brengen.

Driehonderd jaar

De stichting van de Christengemeenschap vond plaats onder onmogelijke omstandigheden. Aan de voorwaarden die Rudolf Steiner aan de stichters stelde kon bij lange na niet worden voldaan. In 1921 zei hij tegen de twintig deelnemers van de eerste cyclus van lezingen over dit thema, dat zij met tien keer zoveel kandidaten moesten zijn om met het werk te kunnen beginnen. Het werden er niet meer dan 45. In 1923 deed hij nogmaals een beroep op de priesters die nog geen jaar in het werk stonden: "U moet ervoor zorgen dat de Christengemeenschap over tien jaar een cultuurfactor geworden is."

Daar is het niet van gekomen – evenmin als veel andere initiatieven die uit de antroposofie zijn ontstaan. Van tijd tot tijd leven we in de euforie 'Wir haben es so herrlich weit gebracht' – zoals dat ook nu rond de honderdste sterfdag van Rudolf Steiner bij gelegenheid klinkt. Als we eerlijk zijn moeten we van al deze

Heinrich Ogilvie

initiatieven zeggen, dat ze op hun best een bescheiden niche-bestaan leiden, min of meer gedoogd door de gevestigde orde van politici, technocraten en andere machthebbers.

Dat Rudolf Steiner nog iets heel anders bedoelde dan een vernieuwing die de gevestigde orde omver zou werpen, blijkt uit zijn antwoord op de vraag van één van de stichters in het jaar 1922: "Wat kunt u zeggen over verandering van de teksten van onze sacramenten?" De laconieke tegenvraag van Rudolf Steiner was: "Waarom zouden we nu iets bespreken wat pas over driehonderd jaar actueel wordt?" Ik heb mij lange tijd afgevraagd waarom hij in een zo grote tijdspanne over religieuze vernieuwing dacht – en wat die vernieuwing dan wel zou moeten zijn. Blijkbaar zijn de zeven sacramenten driehonderd jaar 'houdbaar'. Heeft dat wellicht te maken met het tijdperk van Michael, dat in 1922 enkele decennia oud was? Michael begon zijn regentschap als tijdgeest in het jaar 1879. Zo'n tijdperk van een aartsengel die de rang van tijdgeest krijgt duurt ongeveer 350 jaar.

Vanuit deze overweging kan ik ook het wonderlijke antwoord van Rudolf Steiner beter begrijpen op de vraag, die Friedrich Rittelmeyer hem eens in een droom stelde: "Waar komt de tekst van de mensenwijdingsdienst vandaan?" In deze droom antwoordde Steiner: "Daarvoor moest ik gaan naar een plaats waar de Duitse taal mantrisch geleerd wordt." Je zou kunnen denken dat dit de gebruikelijke wartaal van dromen is, maar in dit geval had Rittelmeyer gelegenheid,

Rudolf Steiner op klaarlichte dag te vragen of dit antwoord klopte. "Jawel, was het antwoord, alleen moet u zich niet voorstellen dat u daar een postpakket naar toe kunt sturen."

Waar klinkt de Duitse taal niet in alledaagse woorden, maar in de vorm van mantrams? Ongetwijfeld is dat in een wereld die ver boven ons dagelijks leven uitgaat, in het gebied waar de Duitse volksgeest aanwezig is. En dat is – zo hebben meerdere auteurs die zich met dit vraagstuk hebben beziggehouden – de aartsengel Michaël, die tevens over ons tijdperk waakt.

Het ongehoord nieuwe

Als deze gedachtegang juist is, dan moeten we vernieuwing in de Christengemeenschap op een heel ander terrein zoeken dan in uiterlijke maatregelen of in het zoeken naar nieuwe sacramenten. Dit is de taal van de aartsengel Michaël. Dat werd eens bevestigd door Rudolf Steiner, die op de vraag naar het verschil tussen antroposofie en Christengemeenschap als antwoord gaf: "Voor Michaël zijn zij gelijk." Waar op het gebied van lagere hiërarchieën de twee bewegingen gescheiden wegen gaan, zijn zij voor het aangezicht van Michaël gelijk.

Als dit alles blijkbaar nog lang niet toe is aan vernieuwing, wat dan wel? Ik denk: wat als kiem in onze sacramenten is gelegd, is nog lang niet tot verschijning, laat staan tot bloei gekomen. Het meeste sluimert nog onder de oppervlakte. Ik heb mijn hoop gevestigd op nieuwe vermogens, waarmee wij en toekomstige generaties gewaar kunnen worden wat zich in werkelijkheid aan het altaar afspeelt. Voor sommige jonge mensen is dat de natuurlijke helderziendheid, waarmee zij van jongs af aan vertrouwd zijn. Zo zegt een jonge Oekraïense student na de dienst: "Vandaag was er heel veel goud aan het altaar. Bij de vredegroet was alles blauw." Zo hoort een celebrant bij het opheffen van de hostie aan het altaar: "Weet je wel dat je het kostbaarste in handen hebt wat er op aarde bestaat?" Het hoeft niet altijd helderziendheid of helderhorendheid zijn. We kunnen ook ons waarnemingsvermogen zo verdiepen, dat we heldervoelend worden. In alle gevallen bewerkstelligt een versterkte sensitiviteit, dat we met verdiepte aandacht en groeiende eerbied deelnemen aan de altaardienst. In het besef dat Hij, die alles nieuw maakt, in iedere mensenwijdingsdienst aanwezig is, beginnen we ook te ervaren dat Hij in ieder maal het kostbaarste aan ons wil geven wat er op aarde bestaat.

Voor het woord *nieuw* dat in dit verband klinkt, wordt in het Nieuwe Testament een ongewoon woord gebruikt. Gewoonlijk wordt het nieuwe in de Griekse taal aangeduid met het woord *neos*, een nieuwe dag, een nieuw hoofdstuk. Maar

als het gaat om het nog nooit geziene, ongehoord nieuwe gebruikt de Griekse taal het woord *kainos*. Dat gaat naar mijn mening over de Beweging tot religieuze vernieuwing.

Hard werken

Heinrich Ogilvie had al zijn hoop gevestigd op een tijd van chaos⁽¹⁾: "Dan zal de vernieuwing door de catastrofe moeten komen, omdat het niet uit inzicht en vrije wil gebeurt. Dat is vaak de laatste hoop, dat de mensen bereid zijn bepaalde stappen te doen wanneer de dingen kapotgaan." Toen de interviewer met onbegrip reageerde vervolgde Ogilvie: "Dat inzicht komt niet zonder meer. De catastrofe zelf brengt ook nog geen nieuwe wil. De harten en hoofden van de mensen gaan een beetje open, maar dat is nog niet genoeg – er moet dan nog wat in! Het geeft de hoop dat de werkelijke Christus-impuls, die in de harten van de mensen verborgen leeft, in de ondergang van onze geestloze cultuur een nieuwe opgang mogelijk maakt. Of we ten onder gaan of niet hangt ervan af of we onze denkluideheid en onze begripsgewoonten weten te overwinnen." Het zou kunnen lijken alsof we rustig kunnen wachten, tot het werkelijk nieuwe van onze sacramenten aan het licht komt. Uit mijn ervaring weet ik, dat celebreren en co-celebreren (dat laatste doet, als het goed is, ieder gemeentelid) hard werken is: een school in concentratie, diep luisteren, verdiept waarnemen. Dan begint te verschijnen, wat de eerste woorden van de altaardienst van ons vragen: de mensenwijdingsdienst waardig volbrengen.

(1) *Tijdschrift Jonas*, 12 juni 1981

Hoe beleef jij de religieuze vernieuwing van onze beweging?

samengesteld door de redactie

De Christengemeenschap noemt zichzelf 'Beweging tot religieuze vernieuwing'. De vraag 'Hoe beleef jij de religieuze vernieuwing van onze beweging?' hebben de redactieleden aan zichzelf gesteld en ze stelden die vraag ook aan mensen om hen heen. Dat resulteerde in een veelkleurige verzameling aan gedachten, opvattingen, gezichtspunten, die hieronder gerangschikt zijn onder enkele thema's. Door de veelheid van het aangeleverde materiaal moesten er keuzes worden gemaakt en zijn bijdragen ook samengevoegd of ingekort.

Gemeenschap

Belangstellende: Ik kom hier naartoe omdat de Christengemeenschap geen dogma's en leerregels heeft. Dat is voor mij vernieuwend.

Lid: Voordat ik lid werd had ik een gesprek met de priester. Ik vroeg met enige schroom: 'Wat vindt de Christengemeenschap van homo's?' Het antwoord was: 'De Christengemeenschap vindt niks. Het zijn mensen die ieder voor zich iets denken of vinden en dat kan net zo verschillend zijn als in de samenleving.' In dit oordeel-loze en objectieve van de Christengemeenschap ervaar ik vernieuwing.

Ministrant: Wat ik vernieuwend vind is dat het voor mij het Rooms-katholieke en het Hervormde combineert. Hervormd: het Woord staat centraal, Rooms: de sacramenten.

Een ouder: Ik heb in een groep samen met een priester het Johannesevangelie gelezen. We lazen twee zinnen per keer en het gesprek erover mocht alleen op eigen titel gevoerd worden. Dat was heel bijzonder en werkte verbindend op een vrijlatende manier. Dat wordt mede mogelijk gemaakt door het ontbreken van een dogma en een organisatie zonder grote machtsstructuren.

Een lid: Het Nieuwe Testament, waaruit elke dienst wordt gele-

'Handwerk', Sanne Dufft

zen, is waar; anders dan theologisch wetenschappelijke commentaren beschrijven. Dit besef is totaal vernieuwend op basis van Rudolf Steiner's inzichten.

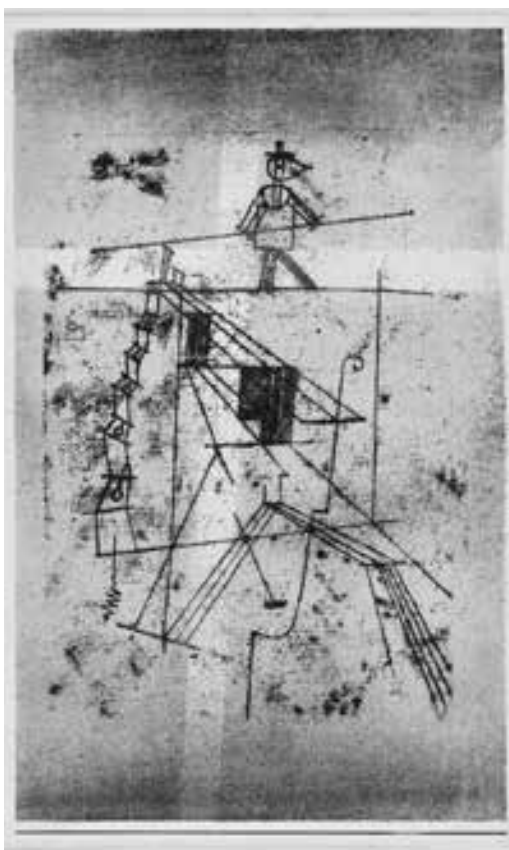
Een ouder: Ik vind vernieuwing in de Helios kampen, waar in de natuur en tussen de jonge mensen en kinderen twee weken lang elke dag een beetje religie en broederschap worden geschapen.

Een bestuurslid: Ik beleef het toekomstige in de Christengemeenschap in het woord gemeenschap. Ieder kiest voor de Christengemeenschap uit eigen beweging, het is een individuele vrije keus om je aan te sluiten. In deze tijd van individuele religieuze beleving is het besef dat je de anderen nodig hebt een vernieuwend inzicht. Alleen samen kunnen we een gemeenschap vormen. Zo werken aan de toekomst maakt me blij.

Een belangstellende: De Christengemeenschap is een gemeenschap die bestaat door de individuele wil van mensen. Ik ervaar hierin ook de kwetsbaarheid. Want wat als er niet meer voldoende dragende wil is bij leden en belangstellenden om gemeenten in leven te houden?

Opnemen in je denken

Een lid: In plaats van het *Dominus vobiscum*, de Heer zij met u, klinkt in de dienst: Christus in u. Dat is een nieuwe stap in de ontwikkeling van onze relatie met Christus.

*'Der Seiltänzer', Paul Klee (1923),
Staatsgalerie Stuttgart*

Een bestuurslid: Het credo in de dienst begint niet met 'Ik geloof'. Aan het eind van het credo zegt de priester op persoonlijke titel (want zonder stola): Ja, zo is het. Dit laat mij vrij om er de ene keer meer mee in te kunnen stemmen dan een andere keer. Vanuit mijn gereformeerde opvoeding is dat geheel nieuw.

Een lid: Wat ik vernieuwend vind is dat ik werkelijk kan meebelevan wat er aan het altaar gebeurt. Dat voedt me in mijn wezen waar het iets duurzaam opbouwt. Deze beide elementen (van het meebelevan en de duurzame opbouw) ben ik in andere kerken niet tegengekomen.

Een ministrant: Ik heb katholieke vrienden, voor hen is het wezenlijk dat religie je aanspreekt in je gevoel. Met de religieuze vernieuwing van de Christengemeenschap wordt aan de mens een appèl gedaan om het geestelijke vol bewust en denkend op te nemen. Soms mis ik die katholieke gevoelslaag wel eens, ook in de muziek, maar ik beleef het wel als mijn opgave om in deze tijd de verbinding met de geestelijke wereld nu denkend, vanuit de bewustzijnsziel te verzorgen.

Een priester: In het verwandelingsgedeelte van de mensenwijdingsdienst worden we opgeroepen om de realiteit van Christus' opstanding en zijn voortgaande openbaring op te nemen in ons denken, waardoor ze in onze gedachten kunnen leven als reële werkzame krachten.

Een lid: De dienst doet aan ons een appèl om tot inzicht te komen, om wat we horen, in onze gedachten op te nemen, innerlijk te laten groeien. Tegelijk is het een appèl om dit denken te scholen tot een 'rein denken'. Ik beleef dat als een wekroep om dit in praktijk te brengen.

De stilte binnengaan

Een lid: In de mensenwijdingsdienst betreed ik een kathedraal van woorden en handelingen, die een grootse objectieve waarheid openbaren. Deze zich openbarende werkelijkheid tilt mij uit boven mijn alledaagse zijn met al zijn worstelingen. Het wordt geschonken, maar het dringt zich niet op. Ik moet mijzelf inbrengen, offeren, innerlijk actief worden om dichterbij dit geheim te komen, om het in mij te laten werken, om in mijzelf het leven scheppende, vernieuwende te laten wekken. Ik ben in die zin medeschepper. Vernieuwen is een werkwoord. Het wil geleefd, zichtbaar worden.

Een lid: Het ontroert mij dat de mensenwijdingsdienst een echte zonnecultus van brood en wijn is, die rechtstreeks aansluit bij de voorchristelijke zonnemysteriën, waarin de komst van het zonnewezen naar de aarde op zoveel verschillende manieren werd voorspeld en voorbereid. Ik ben als protestant opgegroeid

met het beeld van de 'heidenen' die het allemaal bij het verkeerde eind hadden. In de mensenwijdingsdienst hebben zij nu hun rechtmatige plek gekregen als degenen die destijds nog niet Christus hadden en toen hun offers brachten.

Een lid: De stilte waarin de mensenwijdingsdienst wordt voltrokken ... Aanvankelijk adembenemend maar geleidelijk er actief naar binnen durven gaan en leren kennen en beleven als iets wat ertoe doet: ik wil mij laten veranderen, vernieuwen.

Een lid: Re-ligie is het hervinden van verbinding, opnieuw dus. In de mensenwijdingsdienst ontdek ik, ook na meer dan 45 jaar, nog steeds nieuwe verwijzingen naar waarden, die juist in deze tijd van essentieel belang zijn voor ons als mensen en voor de wereldontwikkeling. Stil staan bij woorden, alsof ik ze voor het eerst hoor en goed tot me door kan laten dringen en hun betekenis kan overdenken. Steeds nieuwe inhoud daarin ontdekken.

Een lid: Ik heb de ervaring dat ik anders de mensenwijdingsdienst uitkom, dan ik er ingegaan ben. Ik kom er een beetje heler uit dan ik erin ben gegaan. Ik ga naar de dienst als een bedelaar om de geest. Dat is een diep gevoel van onmacht. Samen met anderen jezelf ontvankelijk maken voor die vernieuwende kracht, die voortkomt uit het sacrament, is een geheel nieuwe vorm van gemeenschapsvorming. Je stemt je met elkaar af op een hoger niveau.

Het jaarverloop

Een ministrant: Voor mij zit onze religieuze vernieuwing in het Advent-epistel. Daarin gaat het over de wording van de mens, waarin Gods wording is verborgen. Dat is zo toekomstig, zo vernieuwend.

Een lid: Michaël wenkt ons om hem te volgen. Dat is nu onze opgave in deze tijd.

Een ministrant: In het getijdegebed van de Michaëltijd kun je horen hoe Michaël ons helpt om inzicht te krijgen in de dood overwinnende daad van Christus op Golgotha, die in ons mensen voortleeft. Dat beleef ik als onze opdracht hier en nu.

Een priester: Het christelijke jaar, verdeeld in negen feesttijden en vier trinitarische tussentijden, waarbij met name de periode tussen Pinksteren en Advent een op de toekomst gerichte inhoud heeft gekregen in de Johannestijd en de Michaëltijd, beleef ik als geheel nieuw. Je hebt eigenlijk pas dan één mensenwijdingsdienst meegemaakt als je door alle feesttijden heen bent gegaan.

Een lid: Vernieuwend is voor mij de invulling van de periode tussen Pinksteren en Advent. Dat was vroeger voor mij vooral een oningevulde periode. De feesttijden van Johannes en Michaël en de bijbehorende epistels maken duidelijk hoe

belangrijk deze periode is. Deze periode herinnert de mens eraan dat we niet achterover kunnen leunen maar juist moeten meewerken aan de schepping. Op ons komt het aan. De geestelijke wereld heeft zijn troeven op ons gezet.

Sacramenten vieren

Een priester: We zijn geschapen naar het beeld van God. De werkzaamheid van de goddelijke Drieëenheid, verbonden met de driedelige mens (naar lichaam, ziel en geest), 'waait' als werkelijkheid door alle cultische handelingen heen.

Een lid: Ik vind het vernieuwend dat je als volwassene niet meer door een priester wordt gedoopt, maar dat je dat elke mensenwijdingsdienst zelf doet bij de bekruising op de plaatsen waar een kind wordt gedoopt: voorhoofd, kin en borst. Zo word je als volwassen mens vanuit je bewustzijnsziel echt een mee-voltrekker van je eigen doopsacrament.

Een priester: In de cultische teksten van met name de doop, de mensenwijdingsdienst, de stervenswijding en de uitvaartdienst wordt het leven van een mens vóór de geboorte en na het sterven als realiteit benoemd. Met name het leven vóór de geboorte is nieuw in het christendom.

Een ouder: Ik vind de Christengemeenschap vernieuwend omdat in het sacrament van de doop en ook de jeugdwijding het rechtsleven (ergens lid van worden) volledig gescheiden is van het geestelijke leven (het sacrament). Lid worden is een vrij besluit in je volwassenheid, dat helemaal los is komen te staan van in welke traditie je bent geboren of welk sacrament je hebt ontvangen. Een sacrament kan zo werkelijk een vrij geschenk zijn dat je kind verbindt met de wereld van zijn oorsprong.

Een priester: Honderd jaar geleden was er in de christelijke traditie geen aparte dienst voor kinderen. Met de kinderdienst ontstond een geheel nieuwe cultische vorm, waarin de kinderen een weg gaan van 'wij' via 'jij' naar 'ik'; zo wordt de bedding geschapen waarin ze het evangelie mogen ontvangen.

Een lid: Onze religieuze vernieuwing is voor mij volledig samengebald in het sacramentele gesprek (het vernieuwde biechtsacrament). Daar kom ik altijd weer geheel vernieuwd uit vandaan. Het gaat niet over schuld en boete, maar over liefde als de centrale helende kracht.

Een lid: Wat voor mij een eyeopener was, is dat je in de huwelijkswijding niet alleen je partner opneemt in je levensgemeenschap, maar dat je ook de Herrezen in die levensgemeenschap wilt laten stralen. Je doet niet bij elkaar de ring om, maar die wordt je – via de hand van de priester – omgedaan vanuit de beeltenis van de herrezen Christus.

Een ministrant: Ik heb drie keer geministreerd bij het sacrament van de sterfenswijding. De ruimte waarin ik mij met de priester bevond vulde zich met een stralend licht, wat met het hart was waar te nemen. Het bewustzijn hiervan is voor mij vernieuwend.

Epiloog

Een lid: De vernieuwende impuls voor het religieuze leven is ons bij de stichting in 1922 voor een periode van zo'n driehonderd jaar gegeven. In die eerste honderd jaar hebben we hiervan nog maar een heel bescheiden deel op aarde gerealiseerd.

Lijdens- en Paastijd

Overeind komen

door Ingrid Deij (gemeente Zeist), in gesprek met Toyna de Bordes (huisarts in Zeist)

Toyna, wat was jouw motief toen je koos voor de artsenopleiding?

Daar zit een heel verhaal aan vast. Toen ik zeventien was, en nog heel dromerig, heb ik een beroepskeuzetest ingevuld. Alles leek me interessant, maar bij 'bloedprikken' heb ik 'nee' ingevuld. Daardoor kreeg ik een profiel, waarin een studie geneeskunde niet paste. Ik ben psychologie gaan studeren. Aan het eind van die studie, en ook nog tijdens mijn eerste baan als psycholoog, wist ik niet welke kant ik daarna op wilde. Ik kwam tot niets, was totaal gevloerd. Toen was er iemand die tegen me zei: 'Toyna, kom je bed uit, de stofzuiger roept naar je, kook wat te eten voor jezelf'. Daar gebeurde iets dat mijn leven heeft bepaald. Op het moment dat ik weer in actie kwam, voelde ik richting in mijn leven, zo sterk als ik nooit eerder had beleefd. Het was alsof ik van een pastelkleurige wereld in een wereld met heldere kleuren terechtkwam. Intens beleefde ik de vreugde en net zo intens wat moeilijk was, dieper dan ooit. Dat is nooit meer gestopt. Ik ben toen echt overeind geholpen.

Zo'n advies om te gaan staan en actief te worden geef ik nu als arts aan anderen. En het werkt krachtig. Daarbij ben ik heel blij dat er antroposofische medicijnen zijn. Diep van binnen brengt zo'n medicijn een lichtje, dat iemand helpt de weg te vinden naar genezing.

Jezelf oprichten – is dat een centraal motief voor een arts?

Ja, het gaat echt om richting voelen in je leven. In elk consult tast ik eigenlijk af: waar ben je met je leven, wat wil je nu echt? Dat is mijn leidmotief. Ook als iemand met iets schijnbaar oppervlakkigs komt, zoals keelpijn. Het kan ook zijn dat ik iemand alleen maar een vraag stel en dat het antwoord pas later komt. Daarbij gaat het niet alleen om weten. Daaronder zit nog iets dat bijna een kleurkwaliteit heeft. Ik zie niet letterlijk een kleur, het is meer een tasten in de ziel, een tastend intuïtief denken. Daar kan van alles uit komen: iemand met hoge bloeddruk naar euritmie laten gaan, of wat er dan ook maar mogelijk is.

Kun je wat ervaringen met 'overeind komen' uit je praktijk beschrijven?

De laatste weken kwamen er veel baby's binnen met het RS-virus. Als een ouder met zo'n ziek baby'tje op de arm binnenkomt, doe ik natuurlijk allerlei onderzoek. Ik beluister de longetjes, tel de ademhalingen. Maar eigenlijk kijk ik naar hoe aanwezig een baby is, daaraan zie ik hoe ziek het kind is. Als het ernstig is, zie ik zo'n kindje alleen maar bezig met ziek zijn, het geeft zich er helemaal aan over. Zodra het beter wordt kijkt het weer wakker rond en beweegt zijn armpjes en beentjes. Je kunt dan die rechtop-kracht gewoon zien!

Iets oudere kinderen komen letterlijk overeind. Een ziek kind van vier kan, hangend op de schoot van papa, lodderig uit zijn ogen kijken. Als een kind zo ziek is, laat ik het al de volgende dag terugkomen. Dan zit het rechtop, maar niet zo lang: het ziet speelgoed liggen en laat zich van vaders schoot afglijden om te gaan spelen. Dan hoef ik het eigenlijk al niet meer te onderzoeken. Ook bij een volwassene kan ik merken: ja, je bent er weer! Of ook: ik weet nog niet helemaal wat er met je is, maar er is wel wat met je aan de hand. Voor mijn werk is dat belangrijk.

Waar kijk je dan naar?

Het is voor mij de kunst om te ontdekken hoe ik iemand werkelijk kan ontmoeten. Ik had een patiënte die last had van wanen – ze zat gevangen in nare gedachten die ze als realiteit beleefde. De eerste keer dat ik haar bezocht, zei ik toevallig iets over een afbeelding van het kruis, die op haar tafel lag. Dat leidde ertoe dat ze wilde overstappen naar 'die dokter, die iets heeft met religieus zijn'. Als ik dan weer eens bij haar kwam, zag ik dat ze weer zo ongelukkig vast zat in haar gedachten. Praten over een religieus thema bracht haar dan vrijwel meteen weer bij zichzelf. Ik kon het zien gebeuren. Ze stapte vanuit haar wanen over naar de werkelijkheid. Zo mooi, daar zie ik de oprichtingskracht, die Christus brengt.

*De genezing van de schoonmoeder van Petrus,
Rembrandt van Rijn (1658) penseeltekening
Fondation Custodia, Parijs*

Nog een heel andere ervaring, bij de huisartsenpost. Een chauffeur rijdt je dan in zo'n mooi geel-bestickerde auto naar waar je heen gestuurd wordt. In dit geval naar een meneer op leeftijd, die gevallen was en letterlijk niet meer overeind kon komen. Meestal heeft iemand dan zijn heup gebroken. Zo goed en zo kwaad als het ging probeerde ik hem op de grond te onderzoeken. Alles deed pijn, maar niet op één plek meer dan op andere. We moesten hem weer overeind zien te krijgen. De chauffeur die me reed was ook een vrouw, veel spierkracht was er niet. Zij ging voor zijn voeten staan, zodat die niet konden wegglijden, ik stond achter hem. Eerst brachten we hem tot zitten, moedigden hem aan om te komen staan, de rollator dichtbij. In twee stappen was hij bij zijn stoel. Diepe zucht. Toen hij eenmaal in de stoel zat, zakte de pijn af, er kwam rust. Waarom ik je dit vertel? Weet je, ook al helpt een ander je overeind: als je recht overeind zit voel je je heel anders! Dat maakte echt indruk op me. Bij binnenkomst had ik eerst gedacht: straks een ambulance bellen. Maar toen hij eenmaal zat, kon ik hem zeggen: 'U bent ziek. Volgens mij bent u gevallen, omdat u dat niet doorhad'. We hielpen zijn vrouw nog even om hem bij zijn bed te krijgen en konden hem toen in vertrouwen op verder herstel thuis achterlaten. Overeind komen is echt een heel sterke gezond-makende kracht.

Ken je dat zelf ook?

Als ik kijk naar mijn eigen leven, zie ik dat er juist door eigen 'val-momenten' een innerlijke kracht in mij is wakker geworden. Ik weet gewoon: het heeft geen enkele zin om te gaan stilstaan. Het gaat om doorgaan, wat er ook gebeurt. Mijn engel kan me alleen maar helpen als ik hem materiaal geef. Sinds ik ontdekte hoe enorm kleurrijk de wereld is, ga ik altijd verder – als in een groeiprocess, met alle vreugdevolle en diepe momenten die bij een leven horen. Afgelopen zomer wandelde ik een stuk langs het kustpad in Engeland. Op een gegeven moment stormde en stortregende het tegen me aan en ik was zo voluit gelukkig! 'Wat is dit geweldig: alle elementen zijn om me heen, de krijtrotsen onder mijn voeten!'

Tot slot iets wezenlijks

Bij 'overeind komen' gaat het er steeds over, of je een ander weer overeind kunt helpen. Als je opstaat, kun je iets voor een ander betekenen. Je komt overeind omdat je kind honger heeft, of omdat je burens je nodig hebben. En andersom: weten dat iemand om je geeft, betekent dat je zelf overeind kunt komen. Dat is zo ongelooflijk belangrijk!

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. Ditmaal vertelt natuurwetenschapper, moeder en geestelijke Marianne de Nooij over het repareren als kracht in de religieuze opvoeding.

Weer als nieuw Over de spirituele kracht van het repareren

door Marianne de Nooij (geestelijke in de gemeente Amsterdam)

In de eerste zeven levensjaren ontwikkelt zich in de ziel van het kind het wilsgebied, het vermogen om te handelen. De kracht die deze ontwikkeling mogelijk maakt is die van de nabootsing. Het kind wil ook gaan stofzuigen als jij aan het stofzuigen bent en duwt ook een blokje tegen zijn oor als jij aan het bellen bent. Een kind bootst niet alleen gebaren na, maar ook de stemming waarin het die gebaren van de volwassene opneemt: gejaagd, geconcentreerd, half afwezig, toegewijd. Een kind kan niet anders, het is volledig overgeleverd aan deze drang tot nabootsen.

Rudolf Steiner zegt daarover het volgende⁽¹⁾: *“Nabootsing hier op aarde is de voortzetting van een gewoonte uit de geestelijke wereld. Het kind zet, wanneer het door de geboorte in de fysieke wereld binnengaat, datgene voort wat het voor de geboorte ervaren heeft in de geestelijke wereld. Daar leven we als mensenwezens in de wezens van de hogere engelhiërarchieën; daar doen we alles wat als impulsen uit de wezens van de hogere hiërarchieën komt. Daar ben je in een nog veel sterkere mate een nabootser, omdat we één zijn met die wezens die we nabootsen. En dan worden we in de fysieke wereld geboren. Daar zetten we de gewoonte om één te zijn met de omgeving voort, door één*

te zijn met die wezens (of die wezens na te bootsen) die als mensen in onze omgeving zijn en voor de opvoeding zorg dragen, wanneer deze datgene doen, voelen en denken wat het kind kan nabootsen. Het is een grote zegen voor het kind naarmate het meer kan leven niet in zijn eigen ziel, maar in de ziel of in de zielen van de omgeving.”

Nu is het zo dat wat je met je handen en je voeten doet, dat zich dat ook spiegelt in de ziel. Wanneer je spullen gaat opruimen, dan ordenen zich ook de gedachten waar je over loopt te tobben; bij het strijken van de was strijk je ook de kreukels uit je ziel weg; bij het wieden van een bloembed scheid je ook innerlijk het zinvolle van het onbruikbare en kan er helderheid komen in een lastige sociale situatie. Dit principe gaat niet alleen op voor de volwassene, maar geldt ook voor het kind dat de gebaren nabootst. De ervaren kleuterleidster Freya Jaffke leerde andere kleuterleid(st)ers hoe je dit therapeutisch kunt aanwenden, bijvoorbeeld hoe een astmatisch kind geholpen kan worden met het waarnemen van een rustige regelmatige beweging zoals je die met een spinnewiel voortbrengt.

Repareren

Wanneer iets kapot is, kun je het weggooien of je kunt het repareren. Van beide gaat een sterke pedagogische werking uit. Als je het weggooit, komt het dan op een grote hoop die tot in het einde der dagen niet zal verteren; of kan het worden hergebruikt in een andere functie, als poetslap misschien; of komt het in de grote kringloop van de dingen in een verteringsproces om uiteindelijk weer bij te dragen aan een vruchtbare bodem voor planten en dieren?

Wanneer je gaat repareren, dan maak je iets wat stuk was weer heel, weer bruikbaar. Soms kun je het zo repareren dat er van de reparatie vrijwel niets meer te zien is. En soms is de reparatie duidelijk zichtbaar, als een teken dat daar wat gebeurd is, er is aan gewerkt. *Kintsugi* (wat vertaald kan worden als 'gouden verbinding') is de Japanse kunst van het repareren van gebroken kera-

Kintsugi, Japanse reparatiekunst van keramiek

miek met goud- of zilverkleurige lak. In de Japanse schoonheidsleer dragen de sporen van breuk en herstel bij aan de schoonheid van een voorwerp. Toen mijn kinderen nog klein waren, was ik van nature niet erg huishoudelijk aangelegd. Ik legde alle kapotte sokken, ondergoed en kleding, poppenkleden en huishoudtextiel onder in een kast. En als er dan een kind (of vaak meerdere tegelijk) ziek in een bedje op de hoekbank lag, dan kwamen een voor een die spullen onder uit de kast tevoorschijn. De scheur werd weer dichtgenaaid, het gat gestopt, er kwam weer rek in het elastiek, met de aangezette knoop kon het bloesje weer goed sluiten, de theedoek hoefde niet meer steeds op de grond te vallen, maar kon weer hangen aan het lusje. De onderzoeker in mij nam waar, dat de zieke kinderen hier heel aandachtig stilletjes naar lagen te kijken en innerlijk in alles mee bewogen met wat ik deed. Ik constateerde dat deze reparatie gebaren zich niet alleen spiegelden in mijn eigen ziel, maar ook in die van dat aandachtig toekijkende kind. Ze vroegen er ook om: mama, moet je niet nog wat maken wat kapot is? Het voedde hun herstelkrachten.

Verbinden wat verbroken is

Nu kun je niet alleen lichamelijk ziek zijn, met griep of een kinderziekte, maar relaties tussen mensen kunnen ook verzieken. En in het groot hebben we als mensheid te maken met de verdrijving uit het paradijs, waardoor we van God losraakten en terechtkwamen in de ziekte van het afgezonderd zijn, wat in de mensenwijdingsdienst de 'zondekrankheid' heet. In je kindertijd ben je nog geheel overgeleverd aan de nabootsingskrachten. Wanneer je dan van tijd tot tijd hebt mogen meebeleven dat er iets werd gerepareerd, speelgoed of kleding of iets in huis of aan je fietsje, dan voedt dat het vertrouwen dat het niet het einde is als er iets stuk gaat. Het voedt in de groei naar volwassenheid het vertrouwen, dat wat ziek is geworden weer kan herstellen. En dat wat kapot is gegaan, weer gerepareerd kan worden.

In onze moderne huizen zijn veel zinvolle gebaren overgenomen door apparaten. Ik wil zeker geen pleidooi houden voor het afschaffen van huishoudelijke apparaten, maar naast (tijd)winst is er misschien toch ook iets verloren gegaan. Het maakt voor de ontwikkeling van de grovere en fijne motoriek, de zintuigen, het beleven van zinvolle gebaren, trots zijn op het resultaat veel uit of je een tiptoets van de wasmachine aanraakt, of dat je met je kind een warm geurend sopje maakt waarin die vuile sokken met het nodige boenen, spoelen, wringen, uithangen en opvouwen weer helemaal schoon zijn geworden. 'Tijd hebben' voor je kinderen kan ook inhouden dat je zinvolle waarachtige gebaren voor-

leeft, die het waard zijn om na te bootsen, ook al gaat het dan trager dan dat een apparaat het fikt.

Het jonge kind bootst handelingen niet alleen na, maar neemt tevens de morele kwaliteit van de gebaren om hem heen diep in zich op. Wanneer het gebaren ziet die liefde voor de ander ademen, verwondering over de schoonheid van een doorgesneden rode kool, toegewijde zorg voor materialen en gereedschappen, dan worden daarmee de eerbiedkrachten in het kind vrijgemaakt en gevoed. Eerbiedkracht is het fundament voor het kunnen ontwikkelen van een persoonlijk religieus leven als volwassene, wat de richting van dat religieuze leven ook moge zijn.

Het repareren als pedagogisch principe draagt een zinvolle spirituele kracht in zich, een religieuze kracht. Religie (*re-ligare*) betekent immers 'weer verbinden', weer verbinden wat gebroken was, weer heel maken. Weer als nieuw – maar nu met het nauwelijks zichtbare of juist met het nadrukkelijk zichtbare teken dat er iets gebeurd is, er heeft ontwikkeling plaatsgevonden.

(1) Steiner, R. *Die Erziehungsfrage als soziale Frage*. GA 296, 9-8-1919

Onder de zon - Jongeren

Ik ben er niet mee bezig, maar ik weet dat het er is

door Lyanne Korf (gemeente Zutphen), in gesprek met Roos Ingenhoven over de jeugdwijding

Vanavond heb ik afgesproken met Roos Ingenhoven in haar ouderlijk huis in Eefde. Roos is 23 jaar, dochter van Simone en Wim, ze heeft twee zussen en een broer, Roos is de oudste. Ze heeft nu een tussenjaar van haar studie Kunst en Economie in Utrecht. Ze is aan het werk om te sparen voor haar reis naar Zuid-Amerika begin februari. We zitten aan de keukentafel, de kaarsjes branden gezellig, het huis is nog in kerstsfeer.

Hoe kijk je terug op je kindertijd?

Ik heb een heel fijne jeugd gehad in ons gezin met vier kinderen, ik heb veel buiten gespeeld, veel creatieve dingen gedaan, ik had het erg naar mijn zin op de vrijeschool. Eefde (bij Zutphen) is een veilige en fijne omgeving om op te groeien.

Was je al gedoopt voordat je de jeugdwijding zou ontvangen?

Ik ben speciaal gedoopt voor de jeugdwijding. Dat was in februari dus een paar weken van te voren. De wachters waren de ouders van mijn twee beste vriendinnen, dus dat voelde heel vertrouwd, als een soort cirkeltje. Ik ben gedoopt alleen omdat het verplicht was, het heeft niet zoveel indruk gemaakt.

Wat ging eraan vooraf?

We gingen elke twee weken naar de zondagsdienst voor de kinderen. Ik zag daar mijn vriendinnen van school. Er kwamen ook andere kinderen, die kende ik ook wel, daarom was het altijd gezellig. De verhalen waren erg mooi en het was fijn om samen te komen, te zingen enzovoort. Toen ik wat ouder werd begon het me op te vallen dat de grotere kinderen wat stonden te hangen, dat ging ik dan een beetje spiegelen. Na zes jaar voelde ik het ook: het is wel lang genoeg geweest. Maar het was altijd oké om te gaan, een vanzelfsprekendheid. Later ben ik nog twee keer Adventsengel geweest. Ik vond het heel schattig om die

kleine kinderen te zien met hun lichtjes. Ook ben ik een keer hulp bij een doop geweest (ministrant). Dat vond ik bijzonder omdat ik zelf net gedoopt was, om het nu van de andere kant te zien.

Hoe was je puberteit?

Prima. Ik heb een leuke tijd gehad op de vrijeschool, het is superbelangrijk dat je fijne vrienden hebt. Samen met het gezin had ik zo een heel stabiele omgeving. Op school gebeurde wel veel. Vriendschappen werden getest, sommige gingen verloren maar ik maakte ook nieuwe vrienden. We waren niet altijd braaf. Ik kwam nogal eens te laat en kletste ook wel veel in de klas. Ik moet er nu een beetje om lachen. Als puber ben je een soort karikatuur van jezelf. En dan later ga je ook allerlei dingen doen die je nog nooit hebt gedaan: uitgaan, jongens ontmoeten, stiekem drinken. Thuis stiekem feestjes geven, gekke dingen doen. Als ik nu foto's zie van toen dan vind ik het grappig maar ook wel een beetje gênant om terug te zien, dat ik dat allemaal toen heel bijzonder vond. Als puber denk je zwart-wit over dingen. Nu heb ik meer levenservaring.

Had je idealen?

Ik kon als puber helemaal niet tegen ongelijkheid en onrechtvaardigheid. Bijvoorbeeld als een leraar iets niet goed had gecommuniceerd en daar niet eerlijk over was. Dat klopte niet, dan kon ik heel boos worden. Op mijn dertiende ben ik vegetariër geworden.

Wat ik belangrijk in het leven vind is: vrijheid, zelfstandigheid en samen zijn. Ik weet vooral wat ik niet wil: bijvoorbeeld baby's of jonge kinderen met een telefoon. Ik houd me niet met politiek bezig maar ik denk soms wel: waar moet het heen met de wereld, wat moet dit worden? Maar ik ben er niet bang voor, we zullen het wel zien.

Wat weet je nog van de voorbereiding op de jeugdwijding?

Dat weet ik nog goed. Het was een keer per maand met Ton Besterveld. Er kwamen ook kinderen uit andere steden, het was leuk dat er niet alleen kinderen uit onze eigen bubbel waren. Iedereen had een boekje en een pen om

aantekeningen te maken. Er werd een verhaal verteld, en daarna hadden we gesprek. Iedereen wilde het wel, niemand zat daar tegen zijn zin. We hadden een keer een uitje naar Den Bosch, daar bezochten we de tentoonstelling van Jeroen Bosch. We hebben Bossche bollen gegeten en daarna gingen we nog pizza eten. De laatste avond was supergezellig, we hebben samen gegeten, iedereen had daarvoor wat meegenomen.

Een verhaal over Natascha Kampusch is me bijgebleven, zij was gekidnapt en kreeg visioenen van haar hogere Ik dat ze eruit zou komen, uiteindelijk heeft ze zichzelf kunnen bevrijden. Ik heb toen ook haar boek gelezen *De diefstal van mijn jeugd*. Ook was er een indrukwekkend verhaal over een blinde man in de oorlog, hij wist wie goed of fout was (Jacques Lusseyran).

Hoe kijk je terug op de jeugdwijding?

Bedoel je de ceremonie? Iedereen was wel wat zenuwachtig, het voelde heel plechtig en officieel. Ook was het laatste deel bijzonder, dat wij alleen naar voren gingen om brood en wijn te ontvangen, dat was echt speciaal voor ons. In de kerk zag ik veel bekende gezichten, van mensen die bij mijn leven hoorden. Dat maakte het cirkeltje rond zeg maar. Het was een soort afsluiting. Een afsluiting van de kerkperiode en van mijn kindertijd. Ik hoefde niet meer naar de kinderdienst en ging een nieuwe fase in. Het is voor mij een duidelijk 'gebied' waar ik op terugkijk, waar ik nu niet meer bij ben maar waar ik altijd naartoe terug kan.

Heeft de jeugdwijding invloed gehad op je leven? Werkt het nu nog door op de een of andere manier?

Niet direct. Maar ik ervaar wel dat ik een soort achtergrond van de kerk heb; als ik iets hoor of mijn moeder vertelt iets. Afgelopen zomer las ik een boek van Eckhart Tolle. Omdat ik iets van het spirituele heb meegekregen sta ik er open voor. Ik ben heel dankbaar dat ik dat in mijn opvoeding heb meegekregen. Ook dat ik weet dat ik er naartoe kan. Ik heb er nu geen behoefte aan maar ik weet dat het wel kan.

Vanwege haar studie vraag ik Roos naar de betekenis van kunst.

Kunst is voor mij heel belangrijk. Iets uit het universum komt in de wereld. De intentie achter kunst is belangrijk. Het is heel bijzonder dat wij dingen kunnen creëren. Eckhart Tolle verwoordt het ongeveer zo: alles wat gecreëerd wordt moet via de mens gaan (zie de passages over enthousiasme in zijn boek *Een nieuwe aarde*). Ik vind kunst belangrijk omdat het mensen verbindt.

En ten slotte: er zijn de laatste tijd bij jullie verschillende familieleden overleden, hoe is dat voor jou?

Sterven, dat hoort erbij. En verdriet hoort er ook bij. Maar we hebben het thuis best vaak over Loes (lievelingstante) en onze oma's. Ik voel dat ze nog dichtbij zijn. Ik vraag dan bijvoorbeeld: 'Gaan jullie mee vandaag?' Mijn moeder is er ook heel open over en zegt dat je ze mag uitnodigen. Als we gaan pannenkoeken eten bijvoorbeeld, ik weet dat Loes dat heerlijk vond, dan vertel ik haar dat even.

In vrede met de wereld Internationaal jongerenfestival Polen

Met Pinksteren wordt er van 5 t/m 10 juni een groot internationaal jongerenfestival gehouden in Drężno (Polen), niet ver van Juchowo. Ook Nederlandse jongeren zijn hartelijk uitgenodigd! Er wordt gekampeerd op een weide aan een meer, omzoomd door bossen. Voor activiteiten is er een gebouw in het dorp. Er rijden bussen vanuit Berlijn en Dresden en ook vanuit Nederland kan gezamenlijk worden gereisd. Info bij Ewoud Mahler ewoudmahler@hotmail.com en Ardan Heerkens ardan.heerkens@gmail.com, website www.iyfestival.org.

De brandende vraag

De Wonde en het recht op kwetsbaarheid.

Meditaties bij deze tijd

Christine Gruwez

Uitg. Via Libra, 162 pagina's, €25

door Judith Slokker (gemeente Alkmaar)

In een tijd waarin het heel belangrijk lijkt om er goed uit te zien en alles goed voor elkaar te hebben, verschijnt dit boek. Met zijn kافت in een onopvallende kleur en zonder verdere opsmuk, is het vooral de titel die opvalt en je stilletjes blijft bevragen. De wonde en het recht op kwetsbaarheid. Er klinkt iets bijzonders door in 'de wonde', iets dat een plek verdient en misschien wel meer is dan alleen maar pijnlijk en lastig. 'Als het kwaad in de toekomst geheeld en verlost dient te worden, is het de wonde die de kracht tot helen teweegbrengt. Zonder wonde, geen helende kracht. Zonder het kwaad, geen verlossende kracht tot het goede', schrijft Christine Gruwez in de inleiding.

Ze beschrijft hoe het verwond raken leidt tot een gevoel van onmacht. Het innerlijk kunnen blijven staan in de onmacht kan tot een inwijding leiden, die ons tot tijdgenoot maakt. Niet alleen kunnen we de werking van het kwaad ook in onszelf gaan herkennen; maar wanneer we het geraakt zijn in onszelf levend kunnen houden, dan wordt de levende potentie in ons een brandende vraag. Deze potentie maakt deel uit van de kern van ons wezen. Het is deze potentie die het antwoord op de brandende vraag scheppen kan. In het proces van wakker blijven in de onmacht en leven met een brandende vraag kan een nieuw waarnemend vermogen ontstaan voor de vragen van deze tijd.

Ondertitel van het boek is *Meditaties bij deze tijd*. Van de meditaties gaat een andere werking uit dan van bijvoorbeeld een beschrijvend hoofdstuk. Door innerlijk actief mee te lezen, kun je zelf mee in de processen die Gruwez beschrijft. De thema's van tijdgenoot worden, de werking en verlossing van het kwaad, leven met de brandende vraag, onmacht en het menselijk vermogen tot zelf-verwezenlijking worden steeds nieuw met elkaar verweven. De thema's worden

verdiept door kunstbeschouwingen en korte biografische schetsen.

Het is een bijzonder boek op het snijvlak van de grote maatschappelijke vragen enerzijds en de eigen biografische weg anderzijds. Het boek nodigt uit oog en oor te ontwikkelen voor hoe die beide samenhangen en in wisselwerking kunnen treden met elkaar.

Een impressie van de Waakgroependag

Het is zaterdag 26 oktober 2024. De hemel ziet er bijzonder mooi uit, blauwe lucht met witte en gouden sluiers.

De zon doorstraalt de aarde, de aarde en de hemel voelen als één, ik voel me opgenomen in het licht. Rust en liefde

ervaar ik, terwijl ik van het station loop naar de Andrieskerk te Amsterdam voor de Waakgroependag. Er zijn veel mensen uit diverse gemeenten vertegenwoordigd, waaronder ook uit Antwerpen. Na de mensenwijdingsdienst vertelt Ernst Terpstra over de sacramenten en rituelen vanaf het eerste gesprek tot na de mensenwijdingsdienst voor de overledene op een zaterdag. Heel bijzonder is de essentie van de woorden die hierbij gesproken worden en de heilige substanties van olie, wijwater en wierook. Het hoger Ik is hierbij betrokken om dit mede tot stand te brengen. Het sterven is een geboorte. Een goede voorbereiding schept rust, zoals thuis opgebaard of in de kapel. Ik vraag me ineens af, hoe ziet ons gewaad eruit over de drempel? Welke morele wilsimpulsen, welke vruchten schenk je? En welke talenten mag je meenemen

Bezoek uit Rusland

Van 29 januari t/m 2 februari kwam Annushka Geyer, priester van de Christengemeenschap in Moskou, naar Nederland en bezocht de gemeenten Amsterdam, Eindhoven, Zutphen en Zeist.

'Laat uit het oosten aanvuuren, wat door het westen zich vormt'.⁽¹⁾ Aan deze oproep moest ik denken, nadat

naar de volgende aarderonde? Er zijn verschillende gespreksgroepen. Het waken gebeurt in drie dagen, vooral bij de late uren rondom twaalf uur middernacht. Ik merk op dat er behoefte leeft aan meer wakers, om het lichaam zo veel mogelijk rust te geven voor het loslatingsproces van de gestorvene. Je kunt bijvoorbeeld zorgen voor kaarslicht of schemerend daglicht; spiegelende oppervlakken afdekken, niet jezelf waarnemen. Het Johannes evangelie schept een beeldende ruimte door de levende woordkracht. Het is fijn als de waker onbevooroordeeld in onvoorwaardelijke liefde zijn plaats in het geheel kan vinden. Zo kunnen we meewerken aan de weg die de gestorvene mag gaan. Hartelijk dank aan allen die er waren en speciaal aan hen die de dag vormgegeven hebben.

Tamara Wollenberg (gemeente Zeist)

ik Annushka op vrijdagavond 31 januari in de gemeentenzaal in Zutphen en op zondag 2 februari in de (overvolle) cultusruimte van de Rafaëlkerk in Zeist gehoord en vooral beleefd heb. In hoe ze in Zutphen Russische lekkernijen voor ons had gebakken en vervolgens levendig vertelde over dat onmetelijke land van haar (290 x keer zo groot als Nederland!), waarin zij vanuit Moskou

Annushka Geyer

als enige priester op zeven ver van elkaar verwijderde plaatsen met mensen werkt. Dat land met z'n vele polariteiten, zowel qua geologie als qua temperatuur, alsook in de tijd (elf tijdzones!) en in de ziel van de Russen; en het (nog) bijna ontbrekende 'midden' daartussen.

Diep in de Russische ziel leeft een verlangen naar verbinden, verbinding van polariteiten. Een diep verlangen dat, zo zei Annushka, verkeerd begrepen kan worden en dat gecorrumpeerd werd toen er oorlog uitbrak tussen de broedervolken. Vrijwel geen enkele Rus heeft géén Oekraïens bloed ergens in zijn aderen en dat geldt andersom voor de Oekraïners evenzeer. Zelf is geboren en getogen in Moskou, maar is half Oekraïens en half Russisch. Annushka beleeft hoe er sindsdien een zware, zwarte, ziekmakende sluier is gevallen over de ziel van bijna alle Russen – ook haarzelf overkwam dat maandenlang. Tot het moment waarop ze besloot dat dát geen zin heeft.

Indrukwekkend vond ik het, dat ze beleeft hoe zichzelf en meer en meer mensen in haar omgeving – ondanks polariserende standpunten en beleving, of juist daardóór – proberen om tenminste onder elkaar geen 'oorlog' te laten bestaan. Niet door het eigen inzicht los te laten of juist op te dringen, maar door de ander niet af te wijzen of je af te wenden, en door oprecht de vraag te stellen: wat is jou overkomen, wat heeft jou er toe gebracht om nu dit standpunt in te nemen?

Iets van wat er dan kan gebeuren met een mens en door een – priesterlijke – mens beleefde ik in Zeist toen Annushka daar de mensenwijdingsdienst celebreerde in het Russisch. Zelden hoorde ik zo'n krachtig zachte, warme, intens liefdevolle stem. Achter het zegenende *Christos v vas* gebaar van deze priester doemde heel dat immens grote Rusland op in z'n verleden, z'n heden en z'n mogelijke toekomst.

Annushka gaf licht. En ze straalde dat licht uit in heel die stampvolle cultusruimte. De tranen schoten me in de ogen. Dat Licht verbindt ons. Dat is voor mij hartverwarmend licht dat ons uit het oosten kan aanvuuren om de Christus-wil vorm te geven in het westen, en in heel de wereld.

Heleen de Weger (gemeente Zutphen)

(1) Uit de tweede strofe van de Grondsteenspreuk van de Antroposofische Vereniging